

Міхась Ціханавіч Лынькоў.

Рагачоўцы лічаць пісьменніка сваім земляком таму, што дзіцячыя і юнацкія гады, станаўленне асобы і пачатак літаратурнай дзейнасці яго праходзілі менавіта на Рагачоўшчыне. Зімой 1907 г. сям'я Лыньковых пасялілася на “230 вярсце” ў “будцы” (так называлі чыгуначную прыбудову тыпу звычайнай драўлянай хаты) паблізу Старога Сяла. Бацька, як і раней, быў рамонтным рабочым, маці – старажыхай на пераездзе. Міхась павінен быў перш за ўсё няньчыць малодшых братоў і сясцёр. Апроч гэтага, ён павінен быў пасвіць карову. Аднак гэта не перашкаджала яму назіраць за ўсім, што адбывалася на чыгуначных пуцях – каля будкі і на далёкай ад яе адлегласці. Хлапчук, назіраючы працу дарослых, мімаволі далучаўся да своеасаблівай паэзіі чыгуначнай працы, непрыкметна для сябе прывыкаў жыць справамі і клопатамі сваіх бацькоў і наогул старэйшых людзей.

Будка, дзе жыў у дзяцінстве Міхась Лынькоў

Часта ў выхадны дзень бацька чытаў дзецям кнігу “Грамабой”, у якой расказвалася пра Салаўя-разбойніка, пра разбойнікаў бранскіх лясоў; чытаў і народныя казкі, а таксама папулярныя артыкулы пра з’явы прыроды. Дамашнія ўсё гэта слухалі ахвотна, з цікавасцю. Менш ахвотна слухаліся апавяданні пра святых.

У такім чаргаванні дзён, запоўненых працай, хатнімі клопатамі, дзіцячымі забавамі і гулямі, слуханнем бацькавага чытання, і яго вусных апавяданняў пра перажытае, прайшлі першыя восем гадоў жыцця будучага пісьменніка.

Неяк раз бацька купіў у Рагачове стары буквар і пачаў вучыць Міхася чытаць. Спачатку “навука” ішла вельмі марудна. Буквар пабудаваны на механічным вывучванні складоў. Паводле прызнання самаго пісьменніка, ён ніколі не сутракаў “ніводнай кнігі, якая магла б быць падобнай да гэтага лемантара па сваёй бязглуздасці і нуднасці”. Міхась люта ўзненавідзеў

буквар і ўсялякімі праўдамі і няпраўдамі імкнуўся пазбавіцца ад яго: закапваў у зямлю, хаваў пад печ або пад старымі шпаламі. Аднак бацька прымушаў Міхася адшукваць ненавісную кнігу і зубрыць урок.

З аўтабіяграфіі пісьменніка: *“Бацькі мае былі на паходжанню сялянамі з вёскі Зазыбы. Была ў іх і свая уласная зямля, аж цэлая дзесяціна з чвэрцю. З дзесяціны зямлі дужа не пракормішся, а таму бацька працаваў на чыгунцы. Хутка бацьку перавялі на працу на перагон між станцыямі Тошчыца і Рагачоў. Пасяліліся мы ў чыгуначнай будцы 230-й вярсты. Бацька быў на-ранейшаму рамонтным рабочым, атрымаў 12 рублёў 20 капеек у месяц. Паколькі пры будцы быў пераезд, дык маці была залічана пераезднай вартаўніцай, за што і атрымлівала тры рублі ў месяц. Жыць у будцы было крыху прасторней. Сама будка памерам метраў шэсць на шэсць мела адзін пакой. Вялізная печ, якая стаяла пасярод пакоя, займала значную яго плошчу. Тры вялізныя акны і два маленькія добра асвятлялі памяшканне. Маленькія вокны спецыяльна былі прызначаны, каб сачыць за надыходзіўшымі цягнікамі. Дадуць табе заданне: пільнуй пасажырскі! – ты і круцішся ля акенца, увесь час пазіраеш удалячынь, а ці не з’явіцца там пакручастыя клубочкі дыму, якія робяцца ўсё большымі і большымі. – Ідзе! – урачыста дакладваеш матцы, і яна, узяўшы флажкі, сігнальны ражок, хуценька ідзе з будкі, закрывае абодва шлагбаумы і сустракае цягнік.”*

Міхась быў старэйшым у сям’і. У 1907 (ці 1908) г. Міхася аддалі ў пачатковую школу ў Старое Сяло. Там было тры выхавацеля – поп і два настаўніка. З папам Міхась не паладзіў: калі аднойчы святы айцец балюча патузаў за вушы, Міхась назваў папа “фігурай”, не зусім разумеючы гэтае слова, але ўкладваючы ў яго зняважлівы сэнс. Затое глыбокую павагу выклікаў да сябе сельскі настаўнік Кірыла Іванавіч Бечын. Ён любіў сваю прафесію і ўважліва абыходзіўся з вучнямі. Бечын даваў Міхасю чытаць свае кнігі. Відаць нядрэнна ведаючы рускую літаратуру, ён быў першым, хто абудзіў у Міхася любоў да твораў мастацтва, да рускіх пісьменнікаў. Міхась перачытаў усю невялікую школьную бібліятэку. Школу ён скончыў у 1911 годзе, атрымаўшы ў якасці ўзнагароды за добрую вучобу кнігу М.В. Гоголя “Вечары на хутары паблізу Дзіканькі”. Па прапанове настаўніка Кірылы Іванавіча Бечына бацькі пасылаюць Міхася ў двухкласнае вучылішча пры Рагачоўскай настаўніцкай семінарыі. А ўвосень 1913 г. ён вытрымаў экзамены ў тую ж семінарыю. На ўступных экзаменах Лынькоў паказаў добрыя веды, і яму прызначылі казённую стыпендыю – 15 рублёў у месяц. Толькі не доўга цягнулася такое шчасце. У Рагачоў прыехаў буйны чыноўнік, у якога быў сын. У хуткім часе ў Міхася з’яўляецца дрэнная адзнака. Яго высялілі з інтэрната, пазбавілі стыпендыі. Усім гэтым карыстаўся сын чыноўніка. Цяжкі гэта быў час для будучага настаўніка і пісьменніка. Лынькоў пасяліўся на ўскраіне Рагачова ў бедных людзей. На падрыхтоўку ўрокаў адводзіў толькі вечары і ночы, а ўвесь вольны ад заняткаў час траціў на разгрузку вагонаў на станцыі Рагачоў.

Школа ў в. Старое Сяло, дзе вучыўся Міхась Лынькоў

Алёна Амялянаўна і Ціхан Васільевіч Лыньковы з дзецьмі
Грышам, Мішам, Поляй, Ганнай і Колям. 1917 г.

З аўтабіяграфіі: *“Неяк бацька сказаў: – Годзе табе бібкі біць, час ужо падавацца ў навуку! Перад гэтым пашылі мне новыя штаны, новую рубашку. Бацька змайстраваў новыя скураныя лаці. Так не апраналі мяне нават у вялікія святы, а таму я зразумеў, што ў маім жыцці пачынаецца нешта задужа важнае і адказнае. І вось бацька павёў мяне ў школу, якая гудзела ўжо, як вулей, - там поўна было маіх аднагодкаў. Бацька папрасіў настаўніка: - Трымайце яго ў добрай дысцыпліне, не давайце спуску ні ў чым... А мяне папярэдзіў: - Глядзі ж вучыся, слухай настаўніка, а будзеш бязлудзіць – мала не будзе... Так пачалася мая вучоба. Вучыўся я старанна, з году ў год пераходзіў у старэйшую групу, паспяхова закончыў школу, атрымаў пры выпуску падарунак – кнігу Гогаля “Вечары на хутары ля Дзіканькі”. Вельмі спадабалася мне гэтая кніжка і другія творы вялікага пісьменніка. Любоў да мастацкіх твораў прывіў нам, вучням, любімы настаўнік, імя і прозвішча якога назаўсёды захаваліся ў маёй памяці, чаго не магу сказаць аб некаторых другіх настаўніках, з якімі даводзілася мець*

справу пазней, у двухкласным Рагачоўскім вучылішчы і ў семінарыі. Кірыл Іванавіч Бечын – так звалі майго колішняга настаўніка – любіў дзяцей, цікавіўся ўмовамі і абставінамі іх жыцця, клапаціўся аб іх інтарэсах, усім, чым мог, дапамагаў ім у вучобе. Ён умеў захапляць вучняў, прывіваці ім любоў да ўсяго добрага і прыгожага ў жыцці, заахвочваць да вучобы. Ён параіў маім бацькам, каб яны аддалі мяне ў далейшую вучобу ў двухкласную школу пры Рагачоўскай настаўніцкай семінарыі.”

З успамінаў сябра пісьменніка па семінарыі Мяфодзія Якаўлевіча Новікава: *“Вучні ў групе падзяляліся на вялікіх і малагодак. Лынькоў і я паступілі, калі нам было па 13 з паловай гадоў. Мы складалі групу малагодак. З другога паўгоддзя першага класа Лынькоў не атрымаў стыпендыі, а таму вымушаны быў кожны тыдзень хадзіць дадому за 15 вёрст. У час канікулаў, ды і ў сярэдзіне зімы, падзарабляў на чыгунцы. Вучыўся старанна, прымаў актыўны ўдзел у выданні рукапіснага часопіса (пісаў артыкулы, апавяданні, вершы, маляваў, афармляў вокладку кожнага нумара часопіса), вучыўся іграць на скрытцы ў выкладчыка Каца. А ў старэйшых класах бегаў па прыватных уроках.”*

Аб выключных здольнасцях Міхася Лынькова прыгадвае другі аднакласнік, Камісараў Павел Лук’янавіч: *“У настаўніцкую семінарыю паступалі ўвогуле здольныя, прагныя да ведаў сялянскія дзеці. Міхась вылучаўся сярод нас. Быў ён першым вучнем у класе. Вельмі любіў мастацкую літаратуру, кнігі чытаў запоем. Нават гаспадыня, дзе ён кватараваў (Пясчаная вуліца, дом Крыцкай) часта ласкава гаварыла: “Хопіць табе ужо сушыць мазгі, лепш ідзі пагуляй”. У 1913 г. за кошт семінарыі была арганізавана экскурсія ў вёску Навасёлкі-Салтанаўка Быхаўскага павета на месца баёў рускай арміі з полчышчамі Напалеона. Потым нам прапанавалі напісаць сачыненне на тэму “Паездка ў Навасёлкі”. Сачыненне Лынькова было самае лепшае. Яго адобрыла дырэкцыя, прачыталі ўсім семінарыстам і паслалі папячыцелю Віленскай вучэбнай акругі. Ён ацаніў сачыненне самым высокім балам (5+) і пахваліў аўтара. Міша карыстаўся навагай таварышаў.”*

Міхась Ціханавіч у сваю чаргу праз усё жыццё пранёс пачуццё сяброўства, не здраджваючы яму ніколі, нават і тады, калі стаў славутым пісьменнікам, калі жыццё кацілася да заката і, здаецца, не было сілы змагацца з хваробай.

У час першай сусветнай вайны фронт патрабаваў няспыннага папаўнення. Каб задаволіць яе хоць у нейкай ступені, вырашана было зрабіць датэрміновы выпуск апошняга класа семінарыі і ўсіх прыгодных да вайскавай службы юнакоў накіраваць ў ваеннае вучылішча. 1 лютага 1917 г. Міхась Ціханавіч развітаўся з семінарыяй. Але Лынькову не хапала прызыўнога узросту і ён паехаў настаўнічаць у в. Ліпінічы (Буда-Кашалёўскі раён).

У жніўні 1922 г. Міхась Ціханавіч атрымаў накіраванне ў Сверханьскую сямігодку (Рагачоўскі раён). Ён выкладаў тады гісторыю, рускую мову і літаратуру, маляванне.

Фёдар Лаўрэнцьевіч Бычынскі, былы вучань Сверханьскай сямігодкі, палкоўнік у адстаўцы, ўспамінаў: *“Я быў вучнем пятага класа, калі да нас у школу прыехаў малады настаўнік у чырвонаармейскім абмундзіраванні Міхась Ціханавіч Лынькоў. Строгі і патрабавальны, скупы на павышаныя адзнакі, ён адразу заваяваў нашы сімпатыі. Мы палюбілі Міхася Ціханавіча за справядлівасць, павагу да нас, вучняў. Тады не хапала падручнікаў, твораў мастацкай літаратуры. Тады Лынькоў наладжваў калектыўныя чытанні. Зімою гэта рабілася ў свабодным класе ці кватэры настаўніка, якая была пры школе, а ў цёплыя вясновыя дні ўсе мы ішлі ў прыгожы бор, які пачынаўся адразу ж за школьнай сямібай. Міхась Ціханавіч патрабаваў ад нас акуратнасці і дысцыплінаванасці і сам паказваў ва ўсім прыклад, ніколі не спазняўся на ўрок. Але аднойчы ў панядзелак не прыйшоў у школу. Я папытаўся ў яго брата Грышы: “Што здарылася?” – “Адаграваецца”, - адказаў той. Аказалася, на выхадны дзень ён хадзіў да маці ў Старое Сяло, гэта кіламетраў каля 20 ад Сверханя. Вяртаючыся назад, ён у лесе напаткаў ваўкоў, і тыя загналі яго на дрэва, дзе наш настаўнік прасядзеў да раніцы.”*

Пасля смерці маці, Лынькоў забраў малодшых братоў і сястру да сябе ў Сверхань. Пасялілася сям’я ў двухпавярховым будынку, які да рэвалюцыі належаў нейкаму лесапрамыслоўцу. У ім былі два класныя пакоі і настаўніцкая. Міхась заняў два пакоі, побач пярэдняй, кухня, вяранда. У маі 1925 г. акруговы камітэт Кампартыі Беларусі накіраваў Лынькова на працу ў рэдакцыю газеты “Камуніст” у Бабруйск.

З успамінаў вучня Сверханьскай школы: *“Вестка аб прыездзе новага настаўніка выклікала шмат размоў, спадзяванняў. Вучні з нецярплівацю чакалі яго з’яўлення. Міхась Ціханавіч зайшоў у клас ціха, не спяшаючыся. Высокі, у доўгім шынялі, у салдацкіх чаравіках з абмоткамі. На зэдлік, прызначаны настаўніку, не сеў, а хадзіў па класе павольным крокам. Калі пачаў тлумачыць новы ўрок, голас яго гучаў роўна і спакойна. Здавалася, нельга вытрымаць такую манатонную гаворку, а атрымалася наадварот. Мы хутка прывыклі да яго вобразнага тлумачэння і ўсё з большай цікавасцю ўслухоўваліся ў яго апавяданні пра гістарычныя падзеі, у яго разважанні пра літаратурных герояў. На яго ўроках заўсёды панавала ўзаемная павага. Не памятаю выпадку, каб калі-небудзь павысіў на нас голас, ці чытаў нам нудныя павучанні. Міхась Ціханавіч быў добры і патрабавальны, таму адразу заваяваў нашы сімпатыі, стаў любімым настаўнікам, увайшоў у нашы сэрцы. Не паспеў ён трывала асесці ў Сверхані, як на яго звалілася вялікае гора. Мы пра ўсё гэта даведаліся, калі Міхась Ціханавіч прывёз сваіх братоў і сястру. Школа ў той час была цэнтрам грамадскага жыцця ўсяго*

мястэчка. Тут праводзіліся сходы, розныя вечары, дакладчыкам на якіх выступаў Лынькоў. Да трыбуны ён падыходзіў спакойны, гаварыў з павагай да слухачоў, роўна і выразна, не рабіў жэстаў. У час выступленняў выяўлялася яго ўменне глыбока пранікнуць у тое, чым цікавіліся слухачы, авалодваць увагай. Мне асабліва запомнілася ўменне Міхася Ціханавіча аналізаваць матэрыял і гаварыць пра падзеі ў строгай лагічнай паслядоўнасці. Потым, пачаўшы працаваць самастойна, я заўсёды імкнуўся пераймаць вопыт настаўнікаў ў сваёй працы. Святочныя дэманстрацыі пачыналіся каля школы і заканчваліся ў цэнтры мястэчка, каля пошты. Выступалі таксама і вучні. Рыхтаваў іх Міхась Ціханавіч. Памятаю, і мне даводзілася гаварыць прамову. Гатовы тэкст выступлення не даваў, а толькі памагаў зразумець сутнасць таго, пра што мусіў сказаць прамоўца. Настаўнік уводзіў нас у свет грамадскіх інтарэсаў, рыхтаваў да самастойнай дзейнасці. Асаблівай увагай карысталіся спектаклі школьнага драмгуртка. Прыгадваецца, як мы рыхтавалі пастаноўку п'есы М. Горкага "На дне". Калі размяркоўвалі ролі, то ўзніклі цяжкасці з роляй татарына. Нам, вучням, падабаліся толькі тэя ролі, якія давалі магчымасць даўжэй быць на сцэне. Мне пашанцавала, я іграў Саціна. Ролю татарына ніхто не хацеў выконваць. Спектакль мог сарвацца. Міхась Ціханавіч вырашыў сам выконваць гэтую ролю. І цяпер перад маімі вачыма сцэна – Міхась Ціханавіч стаў на калені ў татарскай шапачцы, склаў рукі і богабаязна шэпча малітву. Такого пераўвасаблення мы не чакалі. Спектакль меў вялікі поспех, а збор мы аддалі на дапамогу галадаючым Паволжа. У Свэржані Міхась Ціханавіч фарміраваўся і як грамадскі дзеяч. Ён быў ініцыятарам традыцыі ўрачыста адзначыць важныя даты ў жыцці нашай дзяржавы. Ад яго жыхары мястэчка пачулі многае пра дзейнасць і задачы маладой Савецкай улады, пра перспектывы будаўніцтва сацыялістычнага грамадства."

З успамінаў пісьменніка пасляваеннага часу: "Мы праязджаем месцы лютаўскіх баёў 1943 года. Доўск, Гадзілавічы, горад Рагачоў. Гэтыя месцы мне да болю знаёмы. З імі звязана маё дзяцінства, юнацтва, першыя гады працы. Тут прайдзены усе дарожкі, тут знёмы быў кожны куст, кожны

камень, каля дняпроўскіх берагоў, тут з завязанымі вачыма прайшоў бы кожны бугор, кожнае лясное балота. І ўсё гэта цяпер не пазнаць. Ледзь-ледзь распознаў я ў суцэльным папялішчы былое сяло Гадзілавічы. Аб ім здагадаўся я на выпадкова ўцалеўшых сценах старога млына. Не засталася і следу ад школы, ад царквы, ад старыннай станцыі на шашы, у якой спынялася ў свой час Кацярына II. Ад соцень двароў застаўся толькі попел, печныя камяны і тыя знесены ўраганамі вайны, зруйнаваны з зямлёю. Мы прайшліся па вуліцах Рагачова. Правільней – па тых мясцінах, дзе яны калісь былі. Я памятаю Рагачоў утульным, чысценькім гарадком, дзе было так многа садоў, што яны зліваліся ў суцэльнае мора. А калі цвілі вішні і яблыні, усе вуліцы былі святочна белымі – так густа была ўсеяна зямля пахучымі пялёсткамі. А вясною, у наводку, шырока навокал разліваліся веснавыя воды Дняпра і Друці. Мы, дзеці, забіраліся на мысок, дзе зліваліся абедзве ракі, якія абцякалі з двух бакоў горад, і цэлымі днямі, не адрываючыся, сачылі за бурным разлівам вод, за імклівым цячэннем рэк, якія хацелі, здавалася, абагнаць адна другую і не маглі. Узяўшыся за рукі, яны імчаліся ўжо разам да далёкага сіняга мора. І нам здавалася, што горад наш – вялізны карабель. Мы сядзім на носе карабля, а ён імчыць уперад, да невядомых краін даляў. І, безумоўна, мы адчувалі сябе і капітанамі, і бясстрашнымі вандроўцамі. І вось варочаецца вандроўка пасля некалькіх дзесяткаў гадоў на свой карабель... І застае яго жалкія рэшткі... Амаль няма горада Рагачова. У пылу і праху яго тэхнікумы і інстытуты, яго школы і бальніцы... Вока шукае знаёмыя вуліцы і будынкі. Іх няма. Абпаленыя, спапяленыя пустыры. Зеленае трава на месцы былых людных кварталаў, і ўсюды – на парослым травой бруку, на руінах дамоў, уперамешку з бэльнягом пустыроў – мноства чырвоных макаў. – Дзядзчка, не рвіце іх, яны крываваыя... - спужана гаворыць дзяўчынка. – Там людзей мучылі, стралялі... вось яны і чырвоныя. Такім застаў я свой горад – разбуранае і спаленае гняздо майго дзяцінства.”

Пісьменнік Анатоль Вярцінскі прысвяціў Міхасю Лынькову верш:

Мы любім ваш гумар, Вашу вясёлую шчырасць.
(Шкада, што мы рэдка Вас чуем у апошні час).
“Дзярзайце ўюнашы,” – любімы ваш выраз.
Для нас ён і жарт, для нас – і наказ.
Ёсць розныя формулы... “Як бы чаго не выйшла”,
“Абы было ціха”, “Едзь цішэй” і гэтак далей.
З мудрасцю гэткай не пойдзеш далей і вышэй
З мудрасцю гэткай неба капці і тлей.
Мне больш да спадабы Ваш выраз які стаў крылатым.
Вы знаеце словам цану. Вы зведалі шмат на зямлі.
Вучылі дзяцей, салдатам былі, дыпламатам,
Вучоным былі, рыбаком нарачанскім слылі...
І плакала Рыва... І плакала каня над лугам.
І каркаў груган. І трызніў салдат над Бугам.
І гіне Астан... Не, той не памірае,

*Каго вядзе дух дзярзаньня і парываньня.
Не справа мужчын страхаванца, хаванца,
Не справа мужчын баянца, дрыжаць.
Якая б яна ні была – сітуацыя,
Дзяржайце, ўюнашы! Трэба дзярзаць!..
... “Дзярзаеш, ўюнаш?” – аднойчы мяне Вы спыталі.
І сёння хачу я Вам, дзядзька Міхась, адказаць:
А як жа іначай. Я ж помню урок Ваш сталы.
Дзярзаць – значыць жыць, жыць – значыць дзярзаць!*

*Парыхтавала навуковы супрацоўнік Рагачоўскага музея Народнай Славы
Ганна Музыка*